

Diplomația britanică și neutralitatea României (1914-1916)

Valentin-Ioan Fușcan

Keywords: *First World War; Modern History of Romania; Modern Diplomacy; Great Britain; Transylvania; Bessarabia; Ion I. C. Brătianu*

Neutralitatea României în anii Primului Război Mondial a făcut obiectul unei bogate bibliografii în istoriografia română. Atenția cercetătorilor s-a îndreptat cu precădere asupra aprinsei dezbateri dintre partizanii Antantei și cei ai Puterilor Centrale, a argumentelor politice și strategice, avansate de către cele două tabere. Intervenția factorilor externi sau, mai exact, mobilurile Franței, Rusiei și Marii Britanii în atragerea României de partea Antantei au fost mai puțin studiate. Între cele trei mari puteri, primele două s-au bucurat de un interes mai mare decât cea din urmă. În studiul de față, ne-am propus să analizăm succint locul ocupat de țara noastră în perioada anilor 1914-1916 în politica externă a Marii Britanii, al cărei guvern era direct interesat să atragă noi aliați în tabăra Antantei, în condițiile în care frontul de Vest se dovedise a fi o necruțătoare “mașină de tocat vieți omenești”.

1. Basarabia sau Transilvania? Opțiunea politico-militară a României între geopolitică și aspirație națională

Întrarea în război a României la 14/27 august 1916 a fost precedată de o intensă activitate diplomatică precum și de o aprinsă dezbatere privind opțiunea politico-militară a țării. Întrucât, în repetate rânduri, cele două planuri s-au interferat și influențat, prezentarea, fie și succintă, a controverselor interne este absolut necesară.

Criza din relațiile româno-ruse, apărută după încercarea Rusiei de a cotropi întreg teritoriul Regatului României după preliminarile păcii de la San Stefano (23 ianuarie/4 februarie 1878), ca urmare a reanexării sudului Basarabiei de către Rusia, a amenințat cu escaladarea până la o confruntare militară¹.

Obsedat de posibilitatea încercuirii Reich-ului de către o alianță franco-rusă, Otto von Bismarck dorise să menajeze Rusia și, mult timp, ezitase să se angajeze în combinații politico-diplomatice îndreptate împotriva Petersburgului. În cele din

---

¹ Amenințarea țarului Alexandru II că va dezarma armata română și intenția sa de a ocupa Capitala (s-a păstrat manifestul pe care comandantul militar rus al Bucureștiului urma să îl adreseze locuitorilor orașului) au făcut ca fostul aliat din timpul războiului cu turcii să fie perceput ca o amenințare directă și gravă la adresa statului român, abia devenit independent. Pentru evoluția relațiilor româno-ruse în timpul Războiului de independență, vezi, pe larg, Nicolae Iorga, *Politica externă a Regelui Carol I* (ed. a II-a), București 1923; Idem, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București 1927; informații și comentarii pertinente despre obiectivele Rusiei în Idem, *La Russie en Orient de 1875 à 1878. D'après les confessions de M. Nélidov*, “Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe Orientale” 3 (1916), 6-8.

urmă, el a fost obligat să facă o alegere între Austro-Ungaria și Rusia, ale căror interese în Balcani erau în conflict². În această constelație politică, pentru a-și asigura sprijinul Germaniei, regele Carol I, guvernul, precum și cercurile politice de la București au admis alianța cu Austro-Ungaria care stăpânea teritoriile locuite de români (Transilvania, Bucovina, Banat), supuși – în cazul Transilvaniei – unei politici de discriminare și desnaționalizare de guvernul de la Budapesta. Politica lui Bismarck fusese categorică: “Drumul spre Berlin trece prin Viena”. Din unghiul de vedere al aspirațiilor naționale, alianța României cu Puterile Centrale (18/30 octombrie 1883)³ apărea ca fiind împotriva naturii, întrucât cea dintâi se alia cu un stat în care conaționalii săi făceau obiectul unei politici de asimilare forțată. “Incidentul Grădișteanu”, petrecut cu puțin timp înainte de încheierea alianței (5/17 iunie 1883) arătase că Dubla Monarhie era hotărâtă să combată orice manifestare din Regatul român, având ca obiectiv afirmarea solidarității cu românii din fruntariile Imperiului austro-ungar, sub motiv că îi amenința integritatea teritorială.

Izbucnirea Primului Război Mondial a pus în fața României problema unei dificile alegeri: revenirea Transilvaniei la Patria Mamă prin intrarea în tabăra Antantei sau alianța cu Puterile Centrale, pentru reluarea Basarabiei? Clasa politică s-a scindat în fața acestei dileme de ordin moral: pe de o parte cei care voiau liberarea teritoriilor românești aflate sub stăpânirea Austro-Ungariei – Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Nicolae Iorga și alții – și, de cealaltă parte, cei care avertizau asupra amenințării pentru România reprezentate de o Rusie victorioasă în război – P. P. Carp și Constantin Stere etc. (Stere atrăgând atenția și asupra rapidei rusificări a românilor basarabeni, spre deosebire de cei ardeleni, care își păstrasera identitatea etnică, în pofida secolelor de dominație maghiară)⁴.

Opinia publică, în imensa ei majoritate, se exprima pentru Ardeal, ceea ce semnifica, implicit, războiul împotriva Austro-Ungariei. În actul de abdicare, pe care îl redactase întrucât voia să rămână fidel tratatului din 1883 și totodată pentru că era ferm convins de victoria Germaniei, regele Carol I a înfățișat corect puternicul curent favorabil Antantei, consecință a dorinței de a elibera Transilvania.

Consiliul de Coroană, întrunit la Sinaia în ziua de 21 iulie/3 august 1914, a hotărât neutralitatea sau, mai bine zis, expectativa armată. Regele Carol, sesizând importanța evenimentelor care se desfășurau pe continent, și-a exprimat convingerea că: “Se dă marea luptă prin care, pentru o întreagă perioadă istorică se va stabili harta Europei și soarta popoarelor. Desigur că în acest război vor fi învingători și învinși, dar e neîndoielnic că dinainte și irevocabil meniți să fie învinși vor fi neutrii”⁵.

² O analiză interesantă și mai puțin cunoscută a politicii acestor state în Europa de Sud-Est și a poziției ocupate de România, precum și a intereselor Marii Britanii în Balcani, a se vedea la I. C. Filitti, *Rusia, Austro-Ungaria și Germania față de România, până la 1916*, în Ioan C. Filitti, *Omul prin operă* (ed. Georgeta Filitti), București 2004, p. 31-78.

³ Gheorghe N. Cazan & Șerban Rădulescu-Zoner, *Tratatul secret de alianță între România și Austro-Ungaria din anul 1883*, “Revista Română de Studii Internaționale”, 1973. 1, p. 175-194.

⁴ Din bogata bibliografie asupra acestei probleme, semnalăm doar C. Xeni, *Take Ionescu* (ed. a III-a), București 1936, p. 499 ș. u.; N. Iorga, *Istoria Românilor*, X, București 1939, p. 943 ș. u.

⁵ I. G. Duca, *Memorii*, I: *Neutralitatea*, partea I: 1914-1915, București 1992, p. 59.

În acest context, Ion I. C. Brătianu, hotărât să lupte alături de Antantă pentru a înfăptui idealul național, a negociat în secret timp de doi ani condițiile intrării României în război. A făcut-o cu o minuție inginerească în redactarea condițiilor aderării la Antanta. Pentru a înțelege de ce primul ministru român a negociat atât timp condițiile alăturării României de Antantă, este nevoie să se țină seamă de mai mulți factori. El urmărea ca țara să intre în război în cele mai favorabile condiții militare și politice⁶.

În tratativele privind alianța României cu Antanta, cele două părți au avut interese convergente: România urmărea să elibereze teritoriile locuite de români (Transilvania, Bucovina, Banat), stăpânite de Austro-Ungaria; Antanta (în primul rând, Franța) dorea să creeze un nou front de luptă pentru Puterile Centrale, care să le oblige să reducă efectivele de pe celelalte fronturi, cu deosebire de pe cel francez.

2. Începutul negocierilor dintre Antanta și România. Poziția Marii Britanii

Tratatul secret cu Puterile Centrale din 1883 fusese reînnoit de mai multe ori în răstimpul scurs între semnarea lui și izbucnirea războiului. În 1914, România, ținând seama că războiul fusese declarat de Austro-Ungaria, întocmai ca și Italia, nu a considerat, pe drept cuvânt, că era obligată să intre în război alături de Puterile Centrale. Această poziție adoptată de guvernul condus de Ion I.C. Brătianu respecta, de fapt, *ad-litteram*, prevederile tratatului din 1883. Potrivit acestor prevederi, asistența militară reciprocă se producea doar dacă una dintre părți era atacată, fără provocare din partea sa, de o terță putere. În cazul dat, Austro-Ungaria era aceea care atacase Serbia, și nu invers. Austro-Ungaria declarase război Serbiei și nici nu se consultase cu guvernul român “aliat” în timpul crizei provocate de atentatul de la Sarajevo (pe aceeași poziție s-a situat și Italia, care aderase în 1888 la tratatul din 1883). Așa cum s-a remarcat: “Refuzul punerii în practică a tratatului cu Puterile Centrale reprezintă în fond exprimarea oficială a opțiunii României: eliberarea teritoriilor românești anexate de Austro-Ungaria”⁷. Ion I. C. Brătianu a evidențiat, cu multă luciditate, în Consiliul de Coroană din 3 august 1914, faptul că: “Problema românilor din Ardeal domină întreaga situație, ea a fost pururi punctul negru al

⁶ Deși contextul politico-diplomatic și militar din 1914 era diferit de cel din 1877, Ion I. C. Brătianu nu putea uita exemplul tatălui său. Acesta crezuse în promisiunea Rusiei, înscrisă în convenția româno-rusă din 4/16 aprilie 1877, de “a menține și apăra integritatea teritorială a României” [*Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)* (ed. Ion Ionașcu *et alii*), București 1971, p. 401]. Angajamentul luat de aliatul rus nu l-a împiedicat ca la sfârșitul războiului să reanexeze sudul Basarabiei (județele Bolgrad, Cahul, Ismail), încălcându-și astfel propria semnătură. O lecție dureroasă, desprinsă de primul ministru român, care nu voia să se repete situația din 1878. El considera că maxima rigoare în precizarea obligațiilor asumate de Antantă va feri România de surprize neplăcute. Inginer prin formație, Ion I. C. Brătianu voia să calculeze cu meticulozitate orice demers pentru a nu lăsa întâmplării nicio șansă de a compromite interesele României.

⁷ Constantin Botoran & Ion Calafeteanu & Eliza Campus & Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca 1983, p. 53.

alianței... Nu se poate face război în vremurile de astăzi, când acest război nu este aprobat de conștiința națională⁸”.

Vecinătatea nemijlocită a Rusiei l-a determinat pe Ion I. C. Brătianu să clarifice cu prioritate relațiile cu această țară în cadrul creat de război. Acest lucru se explică prin presiunile exercitate de ministrul Austro-Ungariei la București, contele Czernin, în vederea alăturării României la Puterile Centrale, cât și prin “dezghețul” înregistrat în relațiile româno-ruse după vizita țarului Rusiei Nicolae II la Constanța și, indirect, prin vizita președintelui Franței, Raymond Poincaré în Rusia⁹. România avea și cu Rusia un contencios teritorial – Basarabia –, dar în acel moment Ion I. C. Brătianu considera că prioritară era eliberarea teritoriilor românești stăpânite de Austro-Ungaria. La rândul ei, Rusia era interesată ca România să nu ridice problema Basarabiei și, mai ales, să nu devină o bază de atac a Puterilor Centrale împotriva Ucrainei.

Inițiativa primelor contacte diplomatice în vederea determinării poziției României, imediat după declarația de război a Austro-Ungaria împotriva Serbiei, a fost luată de ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, Serghei Dimitrievici Sazonov. Printr-o telegramă trimisă la 16/29 iulie 1914 ministrului Rusiei la București, Poklevski-Koziell, acesta și-a exprimat disponibilitatea pentru luarea în considerare a “unor avantaje pentru România dacă ea va lua parte alături de noi la un război împotriva Austriei¹⁰”. Avantajele la care se referea Sazonov au fost transmise în mod explicit la București, acesta solicitând lui Poklevsky-Koziell, prin telegrama din 17/30 iulie 1914, să declare primului ministru român că, în cazul intrării României în război de partea Rusiei, “suntem gata să luăm în considerare alipirea Transilvaniei la România¹¹”.

Preocuparea Rusiei de a-și asigura alianța României în războiul împotriva Austro-Ungariei, a determinat diplomația rusă să obțină acordul Franței și Angliei de a face o declarație comună la București privind asumarea obligației de către Aliați ca: “Tot timpul cât România va lupta alături de Rusia împotriva Austro-Ungariei, Franța (Anglia) se va afla în stare de război cu orice stat care ar ataca România¹²”. Demersurile guvernului rus pe lângă cel român au continuat și în lunile următoare. Astfel, la 4/17 septembrie 1914 a fost transmisă la București solicitarea Rusiei “să i

⁸ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 60.

⁹ Vizita țarului rus în România a provocat îngrijorare la Viena, așa cum relatea, la 24 iunie 1914, “Giornale d'Italia”, guvernul austro-ungar suspectând o “posibilă retrocedare a acelei părți din Basarabia luată de Ruși după războiul de la 1877”, ceea ce, evident, nu corespundea realităților. Ziarul italian constata redresarea relațiilor româno-ruse ca urmare a intereselor divergente dintre România și Austro-Ungaria care “întrește, prin politica sa, să creeze o astfel de situațiune ca să pună pe Sârbi și acum și pe Români, în condițiunea de-a nu putea nutri aspirațiuni asupra teritoriului austro-ungar și, din contra, să fie nevoiți să se apere împotriva vecinilor lor balcanici”. *Întâlnirea de la Constanța și jocul influențelor Balcanice*, “Giornale d'Italia”, 24 iunie 1914, Biblioteca Națională a României, fond Brătianu, IX/1 (1), ds. 64, f. 2.

¹⁰ 1918 la români. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe (1879-1916)*, I, București 1983, p. 443 (1914 iulie 16/29 <Petersburg>).

¹¹ *Ibidem*, p. 444 (1914 iulie 17/30, Petersburg, S. Sazonov către S. Poklevsky-Koziell).

¹² *Ibidem*, p. 448 (1914 iulie 27/august 9, <Petersburg> S. Sazonov către S. Poklevsky-Koziell).

se alătură pentru a atinge cât mai curând scopul comun”, însoțită de propunerea “să ocupe cu trupele sale, fără întârziere, partea de sud a Bucovinei și a Transilvaniei¹³”.

Oferta Rusiei a fost respinsă de Ionel Brătianu, care dorea menținerea neutralității României în această fază a războiului. Temerile Rusiei față de pretenziile promisiuni ale Austro-Ungariei de a acorda autonomia Transilvaniei, în cazul în care România s-ar fi alăturat Triplei Alianței, l-au determinat pe Sazonov să ia din nou în considerare propunerea de alipire a acestei provincii la România¹⁴. În acest scop, ministrul rus transmitea lui Poklevsky-Koziell o nouă telegramă privind proiectul înțelegerii cu România, elaborat de comun acord cu Constantin Diamandy, ministrul României la Sankt Petersburg. Rusia se angaja “să recunoască dreptul României de a anexa provinciile aparținând Austro-Ungariei a căror populație este românească. În Bucovina, delimitarea provinciilor ce urmează să fie anexate de Rusia sau România va avea drept principiu majoritatea etnică a populației”. Realizarea acestor promisiuni nu mai era condiționată, de data aceasta, de cooperarea militară a armatei române: “România va avea dreptul să ocupe aceste regiuni în momentul în care i se va părea cel mai potrivit. De partea sa, România se angajează să păstreze, până în momentul ocupării, o neutralitate binevoitoare față de Rusia¹⁵”. Aceste principii au fost cuprinse în schimbul de note Sazonov-Diamandy din 28 septembrie/1 octombrie 1914.

Rusia se mai angaja “să se opună oricărui atac împotriva statu-quo-ului teritorial al României în limitele actualelor sale frontiere” și să respecte principiul etnic în Bucovina, când, la sfârșitul războiului, soarta acestei provincii avea să fie fixată. Câteva zile mai târziu, Sazonov, prin ministrul Rusiei la București, Poklevsky-Koziel, a comunicat că sprijinul Rusiei pentru România avea să fie exclusiv diplomatic¹⁶.

În paralel cu discuțiile româno-ruse, au fost angajate negocieri cu Italia, aflată într-o situație similară cu cea a României: și ea aderase la tratatul de alianță cu Puterile Centrale în 1888, și ea urmărea desăvârșirea unității naționale prin anexarea unor teritorii din Dubla Monarhie locuite de italieni, și ea, întocmai ca și România, nu considerase că avea obligația să considere drept *casus belli* declarația de război a Austro-Ungariei adresată Serbiei, precedentul creat de ea înlesnind acțiunea partizanilor Antantei în Consiliul de Coroană de la Sinaia în care regele Carol I spera să obțină acordul pentru onorarea tratatului din 1883.

Un prim pas în coordonarea demersurilor celor două țări l-a constituit acordul din 10/23 septembrie 1914. Era vorba de un acord prin care părțile își asumau obligația de a comunica reciproc ieșirea din expectativa armată, cu opt zile înainte, și de a se consulta în problemele de interes comun. România și Italia se

¹³ *Ibidem*, p. 467 (1914 septembrie 3/16, <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevsky-Koziell).

¹⁴ *Ibidem*, p. 469 (1914 septembrie 4/17 <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevsky-Koziell).

¹⁵ *Ibidem*, p. 508 (1914 septembrie 13/26 <Petersburg>, S. Sazonov către S. Poklevsky-Koziell).

¹⁶ Glenn Torrey, *Irredentism and Diplomacy: The Central Powers and Romania, August-November, 1914*, în *Romania and World War I. A Collection of Studies*, Iași-Oxford-Portland 1998, p. 63.

angajau să adopte poziții similare în politica lor externă, în problemele neutralității și păcii. Înțelegerea avea un caracter secret, impus de desfășurarea marii conflagrații¹⁷.

Interesul comun al celor două state în destrămarea monarhiei austro-ungare a fost subliniat de către Ion I. C. Brătianu în termeni fără echivoc: “Nu crede guvernul italian că actualul război a ridicat problema dezmembrării Austro-Ungariei? Și, în consecință, nu crede că e util să se arate că acest proces nu poate să se încheie fără participarea României și Italiei, conform intereselor ce le leagă?”¹⁸

Dorința guvernului român de a strânge legăturile cu Italia și de a încheia un acord vizând coordonarea acțiunilor diplomatice ale celor două țări a determinat trimiterea unei misiuni neoficiale la Roma. Ea era alcătuită din deputații C. I. Istrati și G. Diamandy, fratele fostului ministru la Roma, C. Diamandy. Ziarul englez *Daily Telegraph*, comentând vizita, cu caracter neoficial, la Roma a celor doi parlamentari români, sublinia faptul că, pe de o parte, situația dificilă a armatei austro-ungare și, pe de altă parte, posibilitatea unor mișcări interne în Dubla Monarhie, conduc la cooperarea dintre Italia și România, “care au interese comune în această problemă”¹⁹.

Atragerea Italiei în război era considerată ca un obiectiv important de către diplomația de război a Antantei. Nicolae Mișu, într-o telegramă adresată lui Emanoil Porumbaru, transmitea la București faptul că: “Aliații au convingerea că Italia va trebui să intre în campanie, pentru a-și apăra interesele ei speciale și a-și asigura ca beligerant un loc în negocierile pentru pace. [...] participarea italiană la război se dorește nu numai pentru subjugarea definitivă și mai repede a Austro-Ungariei, dar și pentru stabilirea unui echilibru în peninsula balcanică, echilibru amenințat de slavi”²⁰.

Guvernul italian a acceptat, la 10/23 septembrie 1914, semnarea unui acord cu România, cu scopul de a-și întări propria poziție în cursul negocierilor cu Antanta, inducând ideea că intrarea Italiei în război va atrage, pe cale de consecință, și România²¹. Ulterior, acordul dintre cele două țări din 24 ianuarie/6 februarie 1915 “constitua un adevărat pact de asistență mutuală”²², întrucât el prevedea acțiunea solidară, în cazul unui atac austro-ungar neprovocat, a celor două părți “pentru apărarea lor comună”, precum și adoptarea măsurilor necesare, în cazul unei

¹⁷ Cea mai documentată analiză a acordurilor româno-italiene din 1914-1915 o datorăm aceluiași Gl. Torrey, *The Romanian-Italian Agreement of 23 September 1914*, în *Romania and World War I*, p. 75 ș. u.; a se vedea și V. Fl. Dobrinescu & Ion Pătroiu & Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, Craiova 1999, p. 15-16.

¹⁸ C. Botoran *et alii*, *op. cit.*, p. 62.

¹⁹ *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29. “Daily Telegraph”. *Roumania and Italy*, 23 Sept. 1913.

²⁰ *Ibidem*, telegrama nr. 768, 12/25 septembrie 1914, Londra. Nicolae Mișu către Emanoil Porumbaru.

²¹ H. James Burgwyn, *A Diplomacy Aborted: Italy and Romania Go Their Separate Ways in May 1915: A Reassessment*, “East European Quarterly”, 21 (1987), 3, p. 307; Anthony di Iorio, *Italy and Rumania in 1914: The Italian Assessment of the Rumanian Situation, 1907 to 1914*, “Rumanian Studies. An International Annual of the Humanities and Social Sciences”, 4 (1976-1979), p. 169-170.

²² C. Botoran *et alii*, *op. cit.*, p. 63; a se vedea și V. Fl. Dobrinescu *et alii*, *op. cit.*, p. 19.

agresiuni²³. Noul acord a rămas neaplicat, ca urmare a intrării Italiei în Antantă, dar tocmai ca urmare a acestui eveniment, România s-a apropiat de Quadrupla Alianță, devenită mai receptivă față de revendicările românești, ce urmau să fie satisfăcute, în cazul intrării României în război.

Un exemplu concludent în această privință l-au oferit discuțiile ministrului României la Londra, Nicolae Mișu, cu prim ministrul britanic Herbert Asquith și cu ministrul de Externe, Sir Edward Grey. Ambii au exprimat dorința cabinetului britanic ca România să coopereze la încheierea rapidă a războiului, cererile ei în privința teritoriilor locuite de români și stăpânite de Austro-Ungaria urmând a fi discutate “în spirit amical”²⁴.

Poziția Marii Britanii față de România a fost determinată de interesul Antantei de a câștiga noi aliați în lupta împotriva Germaniei²⁵. S-ar putea spune că este o lege a războiului ca, odată ostilitățile începute, fiecare parte angajată în conflict să caute aliați împotriva adversarului pentru a-și spori astfel forțele. Neutrii sunt ademeniți cu promisiuni tentante, iar, în cazul ezitărilor de a se angaja în război, asupra lor se exercită presiuni sau chiar se proferează amenințări. În contextul declanșării Primului Război Mondial, datorită poziției geopolitice, a capacității sale militare, dar și a prestigiului de imagine în urma încheierii ultimului război balcanic, România s-a văzut “curtată” de cele două tabere militare adverse, Bucureștiul transformându-se peste noapte într-o adevărată “arenă diplomatică în care agenții puterilor europene se luau la întrecere pentru câștigarea marelui premiu al cooperării României cu partida pentru care lucrau”²⁶.

Astfel, în efortul de a atrage Bulgaria și România în război, guvernul de la Londra a promis ambelor țări achiziții teritoriale: dacă Bulgaria urma să primească teritorii sârbe, guvernului de la Belgrad i se promiteau compensații pe seama Austro-Ungariei; României i se făgăduia, dacă este să dăm crezare lui Harold Nicolson, “practic jumătate din Ungaria”²⁷. Mai târziu, când evoluția operațiilor militare, mai exact, stabilirea unui echilibru de forțe pe frontul de Vest, ilustrat de imobilitatea frontului, a născut dorința unei păci de compromis sau încercarea de a desprinde Austro-Ungaria de Germania, aceste promisiuni făcute României excludeau orice

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 64.

²⁵ Lord Hardinge of Penshurst, *The Reminiscences of...*, Londra 1947, p. 199. Diplomatul britanic releva în memoriile sale importanța pe care guvernul britanic o atribuia României în contextul războiului dintre Antanta și Puterile Centrale. În opinia sa, intrarea României în război de partea Antantei ar fi provocat închiderea căilor de aprovizionare pentru Austria și Turcia, pe de o parte, și ar fi permis Rusiei să invadeze Bulgaria, pe de altă parte, având drept consecință ruperea comunicațiilor dintre Germania și Austro-Ungaria cu aliații săi.

²⁶ Constantin Kirițescu, *Pagini din istoria politică a războiului de întregire. Preludiile diplomatice ale războiului. II. Tratatativele cu Puterile Centrale, “Viața Românească”* 32 (1940), 6, p. 3. A se vedea, de asemenea, și capitolul închinat de același autor perioadei de expectativă armată în care s-a aflat România între anii 1914 și 1916 în lucrarea rămasă până astăzi fundamentală cu privire la participarea României la primul război mondial, Idem, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919* (ed. II-a), I, București 1925, p. 122 ș. u.

²⁷ Apud V. H. Rothwell, *British War Aims and Peace Diplomacy 1914-1918*, Oxford 1971, p. 25.

înțelegere cu Dubla Monarhie sau măcar cu “jumătatea ei maghiară²⁸”. După intrarea României în război și campania din 1916 (în pofida rezultatelor ei dezastruoase pentru România), promisiunile făcute acestei țări au pecetluit soarta Austro-Ungariei. Așa cum a remarcat corect istoricul american Glenn Torrey: “Imperiul habsburgic ar fi putut supraviețui cesiunilor de teritorii promise de Antantă Italiei și Serbiei, dar nu și pierderii Transilvaniei, Maramureșului și Bucovinei²⁹”.

O perioadă îndelungată, scopurile de război ale puterilor Antantei nu au fost limpede precizate. Edward Grey, ministru de externe al Marii Britanii în primii ani ai războiului, în încercarea sa de a evoca acțiunile diplomației aliate din acea perioadă, subliniază în memoriile sale faptul că aceasta nu a avut o politică coerentă³⁰. S-ar putea spune că scopurile de război ale acestor puteri s-au conturat pe măsură ce marea înclăștare solicita eforturi și sacrificii fără precedent. Marea Britanie nu a făcut nici ea excepție. După cum se știe, ezitățile cabinetului de la Londra au fost spulberate de violarea neutralității Belgiei de către Germania. Așa cum a scris A. J. P. Taylor: “Englezii au ezitat până atunci [n. n., ultimatumul german dat Belgiei la 2 august 1914], hotărâți să nu fie atrași în ceea ce ei numeau o «ceartă balcanică» și mulți erau reticenți chiar în privința sprijinirii Franței. Cererea germană prezentată Belgiei a înlăturat toate îndoielile, cu excepția unei subțiri minorități. Marea Britanie a intrat în război ca o națiune unită. A fost singura Putere Aliată care a declarat război Germaniei fără alte preliminarii³¹”.

Inițial, scopul declarat de război al Marii Britanii a fost restaurarea statului belgian, victimă a agresiunii și ocupației germane. Pe măsura desfășurării conflictului, obiectivele de război ale Marii Britanii au căpătat o formă mai amplă. Astfel, la 9 noiembrie 1914, premierul Asquith le-a prezentat astfel:

- restaurarea statului belgian;
- asigurarea securității Franței, împotriva oricărei agresiuni;
- garanții adecvate pentru independența statelor mici;
- distrugerea militarismului prusac³².

Astfel formulate, obiectivele de război ale Marii Britanii se încadrau în tradiționala politică de echilibru (*balance of power*³³) și nu anticipau în niciun fel marile schimbări politice, teritoriale și militare din 1918. Referirea la distrugerea

²⁸ *Ibidem*, p. 78.

²⁹ Gl. E. Torrey, *The Romanian Campaign of 1916: Its Impact on the Belligerents*, în *Romania and World War I* cit., p. 193-194.

³⁰ Edward Grey, *Mémoires*, Paris 1927, p. 450.

³¹ A. J. P. Taylor, *The First World War*, New York 1980, p. 21.

³² V. H. Rothwell, *op. cit.*, p. 19. Prim-ministrul britanic a fost nemulțumit de declarația lui David Lloyd George, care afirmase că intrarea Angliei în război fusese determinată exclusiv de invadarea Belgiei.

³³ Principiile fundamentale care au definit politica externă a Marii Britanii de-a lungul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, până la declanșarea Primului Război Mondial, au fost analizate cu multă profunzime de Godfrey Davies, *The pattern of British Foreign Policy 1815-1914*. “Huntington Library Quarterly”, 1943 (6), 3, p. 367-377.

“militarismului prusac” – dincolo de stilul retoric, impus de circumstanțe – este de înțeles, ca eliminarea primejdiei reprezentate de voința de hegemonie a Germaniei³⁴.

3. România în fața opțiunii. Contextul politico-diplomatic

Pentru România, declanșarea războiului între Marile Puteri a pus, așa cum am arătat anterior, problema atitudinii de adoptat în fața acestor evenimente. Puterile Centrale beneficiau, în fața Antantei, de un avantaj cel puțin teoretic, determinat tocmai de existența acestui tratat care, deși rămas necunoscut opiniei publice românești, a asigurat țării securitatea de care avea nevoie în fața potențialul pericol reprezentat de puterea vecină de la Răsărit, în speță, Rusia³⁵.

Diplomația britanică a sesizat încă din 1913 răcirea relațiilor dintre Viena și București³⁶. Vizita de la Constanța din 14 iunie 1914 a țarului rus Nicolae II, însoțit de ministrul rus de Externe Sazonov, a fost urmărită cu atenție la Londra. Deși presa engleză s-a mărginit la prezentarea corespondenței oficiale din Viena, Paris și Sankt Petersburg legată de acest eveniment, abținându-se – așa cum informa Nicolae Mișu, de la Londra, pe ministrul Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru – de la orice fel de comentarii³⁷, diplomații britanici au transmis la Foreign Office informația potrivit căreia această vizită a fost percepută de guvernul de la Viena ca o confirmare a faptului că Dubla Monarhie “a pierdut în România poziția pe care o avea în trecut” și, chiar mai mult decât atât, aceasta “s-a hotărât să-și pună soarta alături de Rusia în cazul unui conflict european³⁸”.

De la București, diplomatul britanic Akers-Douglas a sesizat însă cel mai bine, așa cum reiese din nota transmisă la Foreign Office, faptul că este îndoielnică aserțiunea că, în ceea ce privește semnificația imediată a vizitei imperiale, aceasta ar fi marcat “o schimbare în politica generală a României”, guvernul român

³⁴ Lucrarea fundamentală pentru obiectivele de război ale Germaniei rămâne și astăzi Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht*, Düsseldorf 1961; de văzut și observațiile lui Gerhard Ritter, *Staatskunst und Kriegshandwerk, Das Problem des «Militarismus» in Deutschland*, vol. III. *Die Tragödie der Staatskunst. Bethmann-Holweg als Kriigs Kaizer (1914-1917)*, München 1964.

³⁵ C. Kirițescu, *Pagini din istoria politică cit.*, p. 3 ș. u.

³⁶ Cabinetul de la Viena a făcut presiuni la București în primăvara anului 1913, culminând chiar cu amenințări directe, de a nu se implica în noul război balcanic care se prefigura, într-o alianță alături de Grecia și Serbia: “Față de contrastul fătș și adânc între Monarhie și Serbia, o cooperare militară a României cu acest Stat sau cu Grecia, care probabil va fi de partea lui în cazul unui conflict serbo-bulgar, n-ar fi conciliabil cu legătura noastră de alianță, și de aceea trebuie să prevenim în ce privește înțelegeri, fie cu Serbia, fie cu Grecia, care în ultima consecvență ar aduce România neapărat în contrast fătș cu Monarhia” [apud N. Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, [București] 1999, p. 126-127]. Regatul român nu a ținut cont de presiunile Vienei și a intervenit în cel de-al Doilea Război Balcanic împotriva Bulgariei, susținută de Austro-Ungariei, ceea ce avea să reprezinte “un prim pas concret ce prevestea ruperea ei de Tripla Alianță” [Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, București 1980, p. 20. O opinie similară a se vedea și la Gl. E. Torrey, *Romania and the Belligerents 1914-1916*, în *Romania and World War I cit.*, p. 10.

³⁷ *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 425, Londra, 6/19 iunie 1914.

³⁸ *British Documents on the Origins of the War. 1898-1914*, XI: *The Outbreak of the War*, Edited by G. P. Gooch, D. Litt. And Harold Temperley, Litt. D., London, His Majesty's Stationery Office, 1926, doc. no. 1, Sir Maurice de Bunsen to Sir Edward Grey, Vienna, June 19, 1914, p. 2.

exprimându-și de altfel dorința de “a menține Tratatul de la București intact și pacea în Balcani netulburată”³⁹. La rândul său, Sir George Buchanan, ministrul Marii Britanii la Sankt Petersburg, a atras cabinetului britanic atenția asupra faptului că, în cursul întâlnirii de la Constanța, “nu s-a pus problema unei alianțe sau a unei convenții de orice fel”, principiul inviolabilității Tratatului de la București din 1913 fiind de “importanță vitală pentru România”⁴⁰. Efectul cel mai important al scurtei întâlniri dintre țarul Nicolae II și regele Carol I avea să fie însă acela că, așa cum remarcă I. G. Duca, “în opinia publică, diplomația rusească a reușit, prin vizita de la Constanța, să mai slăbească legăturile deja atât de slabe cu Berlinul și cu Viena și să stabilească o apropiere sufletească cu marea împărăție de la răsăritul nostru”⁴¹.

Telegrama trimisă la 6/19 septembrie 1914 de către ministrul austro-ungar la Berlin, prințul Hohenlohe, ministrului de Externe Leopold Berchtold, ilustrează deplin importanța pe care Germania o acorda României pentru câștigarea acesteia de partea Triplei Alianțe. Astfel, Wilhelm II și-a exprimat în mod sincer convingerea că “cheia pentru rezolvarea fericită a campaniei se află la București, pe care trebuie să-l câștigăm. Dar chiar dacă acest lucru n-ar mai reuși noi nu trebuie să declarăm război României, în care caz trupele ei ar intra în Transilvania, ci să protestăm doar, în rest, însă să prezentăm lucrurile ca și cum România vrea să apere Transilvania de ruși”⁴².

La rândul său, Antanta a apreciat la justa sa valoare importanța participării României la conflict, inițiativa acțiunilor diplomatice pentru atragerea României de partea sa fiind luată, în mod firesc, de Rusia⁴³. Cu un interes variabil, în funcție de desfășurarea operațiilor militare, la Înalțul Comandament rus exista, însă, temerea că intrarea României în război va aduce creșterea frontului rus cu câteva sute de kilometri pentru apărarea cărora nu existau efectivele necesare.

Pentru Antanta, problema care se punea era aceea de a valorifica sentimentele opiniei publice românești, care cerea realizarea idealului național prin eliberarea Transilvaniei de sub stăpânirea austro-ungară⁴⁴. Relatarea de către contele de Saint-Aulaire, în memoriile sale, a discuției avute cu generalul Louis Lyautey, rezident general al Marocului, cu privire la poziția geopolitică a României în spațiul Europei Centrale și Orientale și direcția pe care o va urma diplomația statului român în contextul conflictului dintre cele două tabere beligerante, este relevantă, credem, pentru a înțelege orientarea politicii externe românești: “Am constatat că România se va extinde mult mai mult prin înfrângerea imperiilor centrale decât prin înfrângerea Rusiei, și, mai ales, se va extinde mai definitiv. Opinia publică românească, destul de puternică pentru a desprinde un Hohenzollern din alianța cu Germania și a-l aduce în

³⁹ *Ibidem*, doc. no. 2. Mr. Akers-Douglas to Sir Edward Grey, Bucharest. June 22, 1914, p. 2-3.

⁴⁰ *Ibidem*, doc. no. 3. Sir G. Buchanan to Sir Arthur Nicolson, St. Petersburg. June 25, 1914, p. 4.

⁴¹ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 29-30.

⁴² *1918 la români cit. ... Documente externe (1879-1916)*, p. 477. 6/19 septembrie 1914, Berlin. Telegrama lui G. Hohenlohe către L. Berchtold despre vizita sa la Cartierul General German; convorbirea cu împăratul Wilhelm II.

⁴³ C. Kirițescu, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire. Tratatativele cu Antanta*, “Viața Românească” 32 (1940), 4, p. 4.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 3.

neutralitate, îl va duce mai ușor din neutralitate la intervenție. [...] Balanța va atârna, mai devreme sau mai târziu, în favoarea intervenției⁴⁵”.

4. Negocierile României cu Antanta

În acest context, obiectivele primului ministru român, Ion I. C. Brătianu au constatat în, pe de o parte, recunoașterea revendicărilor teritoriale ale României față de Austro-Ungaria și, pe de altă parte, în asigurarea, în cele mai bune condiții, a cooperării militare cu Antanta, cu Rusia în primul rând: livrarea de armament în flux continuu, precum și asigurarea unui număr suficient de efective ruse. Dacă neîncrederea în vecinul de la Răsărit era legată în mod direct de o memorie istorică bazată pe neîncrederea în angajamentele asumate de Rusia în relațiile sale de-a lungul istoriei cu statul român, punerea la punct a detaliilor privind participarea României la război de partea Antantei era determinată de lipsa capacității armatei române de a susține un război de lungă durată, care presupunea existența unei industrii de război de care România nu dispunea, depinzând astfel de furnizarea materialului de război de către statele Antantei.

Colonelul Rudeanu, atașatul militar al României în Franța, mandatat de Ionel Brătianu să prezinte Aliatilor situația precară în care se afla armata română și necesitatea sprijinirii României în efortul de a se dota cu armament modern și de a asigura aprovizionarea cu munițiile necesare purtării războiului, a expus primului ministru Aristide Briand, în audiența pe care acesta i-a acordat-o la 5 noiembrie 1915, în termeni pesimiști, ce ar reprezenta intrarea României în război fără îndeplinirea condițiilor menționate mai sus: “Dacă prin anumite manevre politice s-ar parveni să se arunce România în război cu armata în starea gravă de nepregătire în care se află, s-ar comite o nouă și formidabilă eroare. Toate considerabilele foloase ce se pot obține cu intrarea României în război, s-ar găsi irosite. Quadrupla Înțelegere ar suferi înfrângeri militare și morale. Puterile Centrale ar pune stăpânire pe o țară care le-ar aduce considerabile avantaje economice și le-ar asigura o nouă și deosebit de favorabilă bază de acțiune înspre Răsărit. Iar pentru România ar fi pur și simplu un dezastru⁴⁶”.

Ionel Brătianu a urmărit ca aspirațiile naționale ale României să aibă în primul rând recunoașterea celor două democrații occidentale, Franța și Marea Britanie. Guvernul de Londra urmărea propriile interese în Europa de Sud-Est. Ministrul României la Londra, Nicolae Mișu, transmitea la București faptul că “o preponderență covârșitoare a Rusiei în Balcani după război nu este tocmai pe placul Angliei⁴⁷”. Diplomația britanică avea în vedere chiar, “pentru înlăturarea unui pericol slav”, menținerea Austriei “ca un factor împreună cu Germania contra Slavismului⁴⁸”. Totodată, Sir Edward Grey, secretar de stat la Foreign Office, considera necesară constituirea unui bloc balcanic format din România, Bulgaria,

⁴⁵ Conte de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, București 2003, p. 26.

⁴⁶ General Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace și de război 1884-1929*, București 2004, p. 129.

⁴⁷ *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 768, 12/25 septembrie 1914, Londra, Nicolae Mișu către Emanoil Porumbaru.

⁴⁸ *Ibidem*.

Serbia, Grecia și Turcia. Realizarea acestui bloc ar fi implicat însă, din punctul de vedere al ministrului britanic, “sacrificii teritoriale ce Serbia, Grecia și România ar fi dispuse să facă în favoarea Bulgariei”. Cu privire la România, N. Mișu informa Bucureștiul că: “În ceea ce ne privește, Anglia observă o atitudine rezervată și se abține de la orice sugestii⁴⁹”. Condiționată de cedări teritoriale în favoarea Bulgariei pe care atât Serbia, cât și Grecia și România nu le puteau admite, realizarea acestui bloc nu s-a putut concretiza⁵⁰.

Teama unui atac al Bulgariei asupra Greciei a determinat Antanta să solicite guvernului român, la 26 noiembrie/9 decembrie 1914, să adreseze la Sofia o declarație care trebuia – așa cum îi transmitea de la București Emanoil Porumbaru lui Nicolae Mișu⁵¹, ministrul României la Londra – “să garanteze din partea noastră [n. n., a României] Grecia împotriva oricărui atac bulgar în cazul în care aceasta ar merge în ajutorul Serbiei⁵²”. Ion I. C. Brătianu a respins această solicitare, insistând asupra imposibilității României de a ieși din neutralitate în acel moment când pregătirile militare erau încă departe de a se fi finalizat, iar poziția Bulgariei rămânea încă necunoscută. La rândul său, Nicolae Mișu îl informa pe ministrul de Externe român asupra faptului că Franța și Rusia “doresc ca România să se apropie de Bulgaria și să îi promită revizuirea tratatului de la București”, Anglia arătându-se rezervată asupra acestei probleme⁵³.

În această perioadă, situația dificilă a Serbiei a făcut ca reprezentanții Triplei Înțelegeri la București să solicite guvernului român intervenția în război “înainte ca Serbia să nu fie distrusă⁵⁴”. Răspunsul României scotea din nou în evidență faptul că: “1. pregătirile noastre militare nu erau suficient de avansate pentru o campanie lungă [...]; 2. este de mare interes pentru noi de a nu ieși din criza actuală cu un nou conflict armat împotriva Bulgariei și că noi trebuie, înainte de a face un pas, să nu neglijăm nimic pentru ca Bulgaria să se angajeze în același timp cu noi⁵⁵”. O alăturare, însă, a Bulgariei la Tripla Înțelegere, așa cum sublinia Emanoil Porumbaru, nu era posibilă decât cu condiția încheierii unui acord bulgaro-sârb asupra Macedoniei⁵⁶.

Problema înarmării României l-a preocupat în mod deosebit pe primul ministrul român. Eforturile sale în vederea obținerii materialului de război necesar unei campanii de durată au vizat încheierea unor acorduri cu fabricile de armament din țările aliate. Informat despre posibilitatea procurării armamentului, cel puțin în

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Asupra acestei probleme a se vedea Lynn H. Curtright, *Muddle, indecision and setback. British Policy and the Balkan States, August 1914 to the Inception of the Dardanelles Campaign*, Thessaloniki 1986, p. 15 ș. u.

⁵¹ Despre activitatea diplomatică a lui Nicolae Mișu a se vedea Daniel Cain, *Un trimis al Majestății Sale. Nicolae Mișu*, București 2007.

⁵² *Arhivele Diplomatice*, fond Londra, vol. 29, telegrama nr. 300, 9 decembrie/26 noiembrie 1914), București, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mișu.

⁵³ *Ibidem*, telegrama nr. 1012, Londra, 8/21 noiembrie 1914, Nicolae Mișu către Emanoil Porumbaru.

⁵⁴ *Ibidem*, telegrama nr. 32929, 15/28 noiembrie 1914, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mișu.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

parte, din Anglia, guvernul de la București i-a solicitat lui N. Mișu să intervină la Foreign Office în acest sens⁵⁷.

Începutul anului 1915 a marcat reluarea presiunilor diplomatice ale celor două grupări militare. La 16/19 februarie 1915, Alexandru Beldiman, ministrul României la Berlin, îi trimitea lui Ion I. C. Brătianu scrisoarea ministrului de Externe al Germaniei, Gottlieb von Jagow, în care acesta făcea o expunere a politicii Germaniei față de România, în încercarea de a convinge statul român să se alăture Triplei Alianței, considerând “[...] o necesitate politică ca România să iasă din războiul european astfel întărită în punctul de privire politic, militar, economic și teritorial, încât să-și continue marea misiune la Dunărea de Jos. În acest scop, Guvernul german revine asupra propunerii sale, făcută încă de la izbucnirea războiului de a garanta întregirea Moldovei de la 1812, firește sub condițiunea ca România să-și îndeplinească îndatoririle ei de aliată încă la o epocă, în care cooperarea ei să mai aibă o valoare reală⁵⁸”.

O problemă care a preocupat în mod deosebit atât puterile Triplei Alianțe, cât și Antanta a fost cea a transporturilor militare pe teritoriul țării noastre. Știrile privind tranzitul cu armament spre Turcia au neliniștit Londra, care a protestat vehement prin intermediul reprezentantului său diplomatic la București. N. Mișu, atent la reacția presei engleze, raporta lui Emanoil Porumbaru informațiile publicate privind transportul de muniții de război pentru Turcia prin România care ar fi fost descoperit în Bulgaria⁵⁹. Guvernul român a respins cu fermitate știrile vehiculate în ziarele londoneze, autorizându-l pe ministrul român la Londra să dezmință categoric aceste informații⁶⁰.

5. Accentuarea presiunilor Antantei; poziția Marii Britanii

Aderarea Italiei la Antanta, ca urmare a tratatului de alianță încheiat la Londra la 26 aprilie 1915 și, drept consecință, intrarea Italiei în război, a determinat accentuarea presiunilor diplomatice la București în vederea accelerării preparativelor militare. Primul ministru român, Ion I. C. Brătianu, a condiționat participarea României prin recunoașterea aspirațiilor legitime de alipire a teritoriilor românești aflate sub ocupația Austro-Ungariei. Astfel, la 1/14 mai 1915, ministrul României la Petrograd, C. Diamandy, a prezentat *aide-memoire*-ul guvernului român privind dorința României de a se asocia Rusiei și aliaților săi: “[...] România, este gata să atace Austro-Ungaria imediat ce Puterile [Antantei, n. n.] o vor asigura de alipirea teritoriile austro-ungare la care aspiră⁶¹”.

⁵⁷ *Ibidem*, telegrama nr. 33.339, 19 noiembrie/2 decembrie 1914, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mișu.

⁵⁸ ANIC, fond *Casa Regală*, ds. 19/1915, f. 4.

⁵⁹ *Arhivele Diplomatice*, fond *Londra*, vol. 29, telegrama nr. 266, 16/29 martie 1915, Nicolae Mișu către Emanoil Porumbaru; “The Times”, “Daily Mail”, “The Daily Telegraph”, “Westminster Gazette” au publicat în paginile lor articole privind neutralitatea României și transportul de muniții din Germania spre Turcia.

⁶⁰ *Ibidem*, telegrama nr. 7975, 18/31 martie 1915, Emanoil Porumbaru către Nicolae Mișu.

⁶¹ ANIC, fond *Casa Regală*, ds. 24/1915, f. 1.

Dorința României ca tratativele dintre cele două țări să se desfășoare la Londra s-a lovit de opoziția Franței și Angliei care au pretextat că: “[...] doresc să se abțină de a exercita o presiune asupra aliatei lor; cu atât mai mult cu cât ele, mi se afirmă – scria ministrul Belgiei la Londra, Paul Hymans – au reacționat energic față de ea în negocierea înțelegerii cu Italia; ele ar fi determinat Rusia să consimtă la concesiile foarte mari pentru Italia pe coasta orientală a Adriaticii și, de atunci, socotesc că trebuie să se arate rezerve într-o chestiune care nu le afectează direct⁶²”. În contextul ofensivei austro-ungare care a dus la străpungerea liniilor ruse, S. Sazonov îi trimitea lui A. P. Izvolsky, ambasadorul Rusiei la Paris, o telegramă în care arăta “[...] importanța excepțională pe care ar prezenta-o, dat fiind situația actuală din Galiția și din Carpați, intrarea în război a României⁶³”. La rândul său, Franța, interesată să își ajute aliatul rus, a făcut presiuni la București, declarând guvernului român că “dacă nu se hotărăște să acorde sprijinul său aliaților, în momentul în care cooperarea României este necesară, Franța nu va recunoaște convenția ruso-română din luna septembrie a anului trecut și se va opune aplicării ei⁶⁴”.

Tratativele româno-ruse au continuat și, la 5/18 iunie 1915, Poklevsky-Koziell îl informa pe Sazonov că prim ministrul român condiționa intrarea României în război de declanșarea ostilităților împotriva Austro-Ungariei după încheierea unei înțelegeri politice între Antanta și România, dar și o convenție militară cu Rusia privind punerea la punct a colaborării militare dintre armata rusă și cea română, Ionel Brătianu dorind și asigurarea aprovizionării cu muniții din partea Aliaților⁶⁵. Apreciind importanța intrării României în război de partea Antantei, șeful Statului Major General rus, Ianușkevici, a solicitat la Marele Cartier General rus “să nu respingem propunerile lui Brătianu. Este sigur că, un real concurs militar al României ar fi prețios mai ales acum [...]. Părerea mea este că, pentru a ne atinge scopul, putem accepta toate condițiile politice puse de Brătianu [...]⁶⁶”.

Insistența cu care atât Rusia, cât și Franța doreau ieșirea din neutralitate a României și alăturarea ei la Tripla Înțelegere, reiese și din textul telegramei trimise la 16/29 iunie 1915 de A. Izvolsky lui Sazonov referitoare la conversația purtată cu Théophile Delcassé, ministrul de Externe al Franței: “[...] tratativele noastre cu România, care continuă să se prelungească, îl neliniștesc în mod deosebit. [...] În Franța, lumea continuă să aștepte să fie salvată printr-o mișcare de flanc a Italiei și a României, acordând deci o importanță enormă intrării lor în război. [...] Delcassé și colegii săi împărtășesc punctul de vedere al cercurilor parlamentare și anume că, în atare situație, acțiunile militare sunt acelea care trebuie să aibă întâietate și concursul României trebuie cumpărat cu orice preț⁶⁷”.

⁶² 1918 *la români ... Documente externe (1879-1916)*, p. 603 ([5]/18 mai 1915, Londra).

⁶³ *Ibidem*, p. 605 (6/19 mai 1915, <Petersburg>).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 616 ([20 mai]/2 iunie 1915, Le Havre. Nouă trimisă de J. Davignon spre informare miniștrilor Belgiei acreditați la Paris și Londra).

⁶⁵ *Ibidem*, p. 618 (5/18 iunie 1915, <București>).

⁶⁶ *Ibidem*, p. 620 ([7]/20 iunie 1915).

⁶⁷ *Ibidem*, p. 625 (16/29 iunie 1915, Paris).

Ocuparea de către armatele Puterilor Centrale a Galiei și Poloniei, precum și continua deteriorare a pozițiilor ruse în vara anului 1915 l-au făcut pe Ionel Brătianu să temporizeze acțiunea României, dar disponibilitatea manifestată de Rusia, la presiunea Franței, dar și în contextul situației de pe front, de a accepta cererile teritoriale formulate de prim ministrul român au marcat o etapă crucială în apropierea României de Antanta⁶⁸. Eforturile lui Ionel Brătianu de a obține angajamente militare cât mai riguroase din partea Antantei pentru momentul intrării în război erau legate de o ofensivă generală / rusă, livrări de armament prin Rusia, efective ruse pe teritoriul României, ofensivă la Salonic pentru a imobiliza Bulgaria.

În toamna anului 1915, diplomația britanică a făcut presiuni la București pentru a determina guvernul român să decidă intrarea în acțiune de partea Serbiei, amenințată de ofensiva trupelor austro-germane și a armatei bulgare. Ministrul britanic la București, Sir George Barclay, a informat cabinetul de la Londra că intervenția României ar fi putut fi obținută “în câteva săptămâni” dacă Aliații ar fi acționat “în forță” în Balcani⁶⁹. La rândul său, atașatul comercial al Marii Britanii a informat Foreign Office-ul că Take Ionescu, liderul Partidului Conservator Democrat, era de părere că “deznodământul războiului va fi hotărât de evoluția evenimentelor în Balcani în următoarele două luni și, în contextul direcției nefavorabile a evenimentelor în Bulgaria și Grecia, nimic decât o acțiune promptă a Aliaților poate salva situația⁷⁰”.

În acest context, George Barclay a transmis ministrului român de Externe că intervenția României este necesară dacă aceasta nu dorea ca “echilibrul balcanic” să fie modificat în avantajul Bulgariei și al aliaților săi. Marea Britanie solicita mobilizarea armatei române la frontiera bulgară și notificarea guvernului bulgar că atacurile asupra Serbiei reprezintă “un gest inamic⁷¹”. La 12 octombrie 1915, Foreign Office-ul a transmis României o propunere privind încheierea unei convenții militare, în baza căreia guvernul britanic se angaja să trimită în Peninsula Balcanică 200.000 de soldați. În schimb, România trebuia să declare imediat război Bulgariei și aliaților săi⁷². Conștient de dificultatea trimiterii în timp util a forțelor promise de către Marea Britanie, Ion I. C. Brătianu a declinat propunerea cabinetului de la Londra, preferând să aștepte un moment mai favorabil participării României la război de partea Antantei. Acesta a comunicat lui Sir George Barclay argumentele care stăteau la baza refuzului României de a da curs propunerii britanice. O acțiune a armatei române în acel moment nu ar fi beneficiat de aportul indispensabil al armatei aliate, care nu ar fi devenit efectiv mai devreme de câteva luni. Semnalele transmise de ministrul român la Atena întăreau convingerea primului ministru că Grecia nu va interveni în război. De asemenea, Ion I. C. Brătianu era reticent cu privire la eficiența trupelor britanice care urma să fie trimise în Balcani, apreciind numărul

⁶⁸ Gl. Torrey, *Romania and the Belligerents* cit., p. 21.

⁶⁹ British National Archives. CAB 24/1, *Precis of Documents and Proceedings connected with the Political and Military Developments in the Balkan Peninsula, October 5 to 14, 1915*, București, no. 637, Oct. 7, p. 8.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, p. 16.

⁷² *Ibidem*, p. 16-17.

acestora prea mic comparative cu cel al Puterilor Centrale⁷³. Atașatul militar la București era de părere că, pentru a învinge temerile guvernului roman cu privire la oportunitatea intrării în război, era necesar ca Antanta să forțeze drumul spre Constantinopol, fie prin strămoarea Dardanele sau prin Bulgaria, și invadarea Bulgariei de către forțele sârbe și aliate⁷⁴.

La 22 octombrie 1915, ministrul Marii Britanii la Petrograd, Sir George Buchanan, a transmis la Foreign Office informații potrivit cărora țarul Rusiei ar fi fost favorabil propunerii de a trimite 200.000 de soldați în Balcani, aceștia urmând să traverseze teritoriul României. Apreciind că situația din Peninsula Balcanică ar fi putut fi salvată printr-o acțiune a Rusiei, acesta a solicitat cabinetului de la Londra furnizarea, fără întârziere, a armelor și munițiilor necesare concentrării trupelor ruse în Basarabia⁷⁵. Ca urmare a informațiilor primite de la Petrograd, Foreign Office-ul a trimis lui Sir George Barclay instrucțiuni în baza cărora acesta era autorizat să susțină poziția miniștrilor rus și francez la București în cazul în care aceștia ar fi solicitat guvernului român acordul traversării pe teritoriul României a trupelor ruse. Întrucât era posibil ca România să refuze în acel moment o astfel de cerere din partea Aliaților, guvernul francez a cerut cabinetului de la Londra amânarea acestui demers până la finalizarea pregătirilor armatei ruse⁷⁶.

Ulterior, la 24 octombrie 1915, Sir George Buchanan a informat guvernul de la Londra că Nicolae II a dat ordine privind luarea măsurilor necesare concentrării mai multor corpuri de armată în Basarabia. De asemenea, Sazonov urma să inițieze demersurile necesare pe lângă guvernul român pentru obținerea permisiunii trecerii trupelor ruse prin România. Ministrul rus de Externe nu dorea însă cooperarea armatei române, considerând că o “concentrare a unei forțe ruse atât de mari la frontiera română le oferea acestora [românilor, n. n.] oportunitatea pe care au așteptat-o demult⁷⁷”. Ministrul rus de Externe a transmis o notă guvernului român în care solicita părerea acestuia cu privire la trecerea trupelor ruse prin teritoriul României⁷⁸. În acest context, Sir Edward Grey a transmis lui Sir George Buchanan că “Guvernul Majestății Sale consideră că trupele ruse nu trebuie să intre pe teritoriul României fără un aranjament cu guvernul român⁷⁹”.

6. “Acum sau niciodată!” Alăturarea României la Antanta

În vara anului 1916, situația dificilă de pe frontul de la Verdun a determinat Franța să fie cea mai interesată dintre aliați în intervenția armatei române în război de partea Antantei. Diplomația franceză a acționat pentru a obține intrarea României în

⁷³ *Ibidem*, *Precis of Documents and Proceedings...*, October 14-21, 1915, București, no. 659, Oct. 16, p. 4.

⁷⁴ *Ibidem*, București, no. 660, Oct. 16, p. 5.

⁷⁵ *Ibidem*, *Precis of Documents and Proceedings...*, October 21-25, 1915, Petrograd, no. 1558, Oct. 22, p. 5.

⁷⁶ *Ibidem*, Paris, no. 791, Oct. 23, p. 6.

⁷⁷ *Ibidem*, Petrograd, no. 1567, Oct. 24, p. 9.

⁷⁸ *Ibidem*, *Precis of Documents and Proceedings...*, October 25-30, 1915, Petrograd, no. 1574, Oct. 25, p. 3.

⁷⁹ *Ibidem*, Foreign Office to Petrograd, no. 2449, Oct. 26.

război, în condițiile în care Marea Britanie nu părea foarte interesată de acest lucru. “Aveam impresia – scrie mareșalul Joffre – că la Londra nu se dorea, la fel ca la noi, să se vadă România intrată în acțiune, ceea ce trebuia să antreneze căderea Bulgariei, singura putere capabilă să țină în frâu intențiile rusești în Balcani”⁸⁰. Ea a exercitat presiuni intense, atât la Petersburg, cât și la Londra, pentru a obține consensul aliaților, însoțite de permanente demersuri diplomatice la București în vederea încheierii unui acord politic.

La 4/17 iunie 1916, armatele ruse conduse de generalul Brusilov au declanșat o mare ofensivă în Galiția, iar la începutul lunii iulie armatele anglo-franceze au inițiat un atac puternic pe Somme. În contextul acestor operațiuni militare, Rusia și Franța au solicitat imperativ la București intrarea României în război. Referindu-se, în memoriile sale, la intrarea României de partea Antantei în vara anului 1916, ministrul de externe al Marii Britanii, Edward Grey, a scos în evidență faptul că atunci: “Când România s-a alăturat Aliaților în 1916, acest eveniment a fost considerat ca un succes diplomatic. [...]. Ori, factorul decisiv al intrării în război a României nu a avut nimic de-a face cu diplomația: acesta a constatat în succesul armatei ruse împotriva armatei Austrieșilor sub ordinele lui Brusilov”⁸¹.

În iunie 1916, Aristide Briand avea să îi comunice lui Alexandru Lahovary, ministrul României la Paris, că “ora României a sosit”⁸². Într-o notă transmisă la 12 iunie 1916 reprezentantului diplomatic al Franței la București, Charles Blondel, prim ministrul francez aprecia că guvernul de la București nu mai are motive plauzibile ca să amâne intrarea în acțiune a armatei române: “Toate condițiunile puse de d. Brătianu sunt astăzi împlinite. Intervenția României, ca să aibă valoare, trebuie să fie imediată. [...]. Dacă România nu profită de ocazia prezentă, ea nu va avea puțința să devie un popor mare prin reunirea tuturor fiilor săi”⁸³. La rândul său, Rusia, prin atașatul său militar la București, transmitea autorităților române, la 22 iunie 1916, conținutul unei telegrame a generalului Alexeev, șeful Statului Major al armatei ruse. Acesta atrăgea atenția guvernului român că: “Situația poruncește românilor de a ni se alătura nouă acum, sau niciodată”⁸⁴. Telegrama era totodată o solicitare a intervenției imediate a armatei române, cu toate că generalul Alexeev nu considera oportună o alianță între cele două țări.

Intrarea României în război în vara anului 1916 era apreciată în cercurile militare franceze și britanice ca putând avea o importanță hotărâtoare pentru evoluția evenimentelor de pe front în favoarea Antantei. În opinia mareșalului Joffre, ea “putea să determine decizia. Să ne amintim numai – scria el în *Memorii* – că rușii, de la începutul ofensivei lor, făcuseră mai mult de 600.000 de prizonieri austro-germani, și că românii introduceau în luptă în jur de 600.000 de soldați, astfel balanța în favoarea noastră se stabilea la totaluri impresionante”⁸⁵.

⁸⁰ *România în timpul primului război mondial. Mărturii documentare*, I: 1914-1916, București 1996, p. 233-234.

⁸¹ Ed. Grey, *op. cit.*, p. 450.

⁸² C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României* cit., I, p. 178-179.

⁸³ *Ibidem*, p. 174-175.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 175.

⁸⁵ *România în timpul primului război mondial* cit., I, p. 232.

La rândul său, mareșalul William Robert Robertson, șeful Statului Major Imperial britanic (1915-1918), considera că România a ratat momentul favorabil intrării în război “când armatele austriece erau în plină retragere în fața ofensivei lui Brusilov și când ofensiva de pe Somme era pe punctul de a fi declanșată”. În opinia sa, în această conjunctură militară, “atacul asupra României nu ar fi fost un mare pericol, iar înfrângerea austriacă ar fi putut fi transformată în dezastru”. Lăsând să scape această ocazie și “continuând să se tocmească asupra teritoriilor care urmau să fie prețul intervenției sale”, România s-a găsit mai apoi – sublinia mareșalul Robertson – în fața unui adversar “în măsură de a concentra forțe considerabile împotriva sa”⁸⁶.

Apelurile ultimative adresate României de către puterile Antantei în iunie și iulie 1916, precum și decizia lor de a da satisfacție cererilor românești au făcut ca tratativele pentru încheierea acordurilor cu țara noastră să se desfășoare în ritm accelerat. Guvernul francez se dovedea a fi cel mai convins de necesitatea intrării în război și folosea toate argumentele pentru a schimba punctul de vedere rus, care, așa cum arătam, era mai degrabă acela al menținerii unei Românie neutre.

Ambasadorul Rusiei la Paris telegrafia la Petrograd că guvernul francez este “extrem de neliniștit și consideră că noi ne arătăm prea refractari” față de cererile României. În Franța, “lumea este sigură că intrarea României în război i-ar reduce cu câteva luni durata și un insucces total ar convorbirilor ar produce o impresie extrem de penibilă asupra opiniei publice franceze, care nu ar pierde prilejul de a ne face răspunzători”⁸⁷.

Principalele probleme pe care s-au axat negocierile au fost, din punct de vedere militar: aprovizionarea României cu armament și muniții, ajutorul rusesc și ofensiva armatelor aliate aflate pe frontul de la Salonic.

Toate cererile României au fost primite, chiar dacă, în opinia înalților comandanți militari ai Franței și Marii Britanii, un atac eficient al Armatei din Orient era imposibil. “Asupra acestui punct, opoziția guvernului britanic nu putuse să fie depășită”⁸⁸, nota mareșalul Joffre. Este interesantă, credem, de asemenea, remarca învingătorului de la Marna, deranjat probabil de poziția colegilor săi englezi în această problemă care era esențială pentru succesul acțiunii armatei române. Acesta era de părere că “la Londra nu se dorea, la fel ca la noi, să se vadă România intrată în acțiune, ceea ce trebuia să antreneze căderea Bulgariei, singura putere capabilă să țină în frâu intențiile rusești în Balcani. Și această mentalitate explica aparenta lipsă de înțelegere a englezilor privind operațiile Armatei de Orient”⁸⁹. La rândul său, mareșalul Robertson – poreclit de către francezi “generalul Nu! Nu!” din cauza permanentei sale reacții de respingere a oricăror propuneri sau solicitări pe care le primea⁹⁰ – aducea argumente militare, dar și politice, fiind de părere că “trebuie să fim foarte prudenți în ceea ce privește promisiunea de a întreprinde o acțiune

⁸⁶ *Ibidem*, p. 340.

⁸⁷ 1918 la români ... *Documente externe (1879-1916)* cit., I, p. 752.

⁸⁸ *România în timpul primului război mondial* cit., I, p. 233.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 233-234.

⁹⁰ Lloyd George, *Mémoires de guerre*, II, Paris 1935, p. 238.

ofensivă împotriva bulgarilor înainte ca România să intre în război. Înainte ca bulgarii să-și diminueze forțele noi nu avem nici-o șansă să facem ceva bun, promițând o ofensivă prea timpurie am obține tocmai contrariul a ceea ce noi dorim”⁹¹.

Realist asupra faptului că armata de la Salonic nu poate sprijini direct România, David Lloyd George, în acea vreme ministru de Război, nota după ce Bulgaria declarase război țării noastre: “îmi era teamă că, în cazul în care România ar putea fi atacată, noi să nu avem elaborat un plan de ajutorare cu adevărat eficient. Noi nu putem să riscăm o a doua tragedie sârbă”⁹².

Recunoașterea aspirațiilor naționale legitime ale României de către guvernele Quadruplei Înțelegeri au stat la baza desfășurării negocierilor politice. Serghei Dimitrievici Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei, aprecia că “cedarea unor părți din Ungaria locuite de români, care doreau să se unească cu România pentru a fi eliberați de sub jugul maghiar, nu prezenta nici o dificultate”. El sublinia complicațiile apărute “din nou atunci când dl. Brătianu a cerut teritorii unde elementul românesc nu era decât slab reprezentat, ca în Bucovina și Banat, unde Rusia și Serbia aveau și ele interese de apărut”⁹³. Interesele militare imediate au dictat Rusiei acceptarea condițiilor românești. Pentru Sazonov, “marea mea preocupare era de a-i priva pe dușmanii noștri de importurile românești [grâne și petrol], iar guvernul imperial era dispus să plătească foarte scump acest serviciu”⁹⁴. Acordul Rusiei față de cererile României era cu insistență cerut și de Franța. Președintele Poincaré se adresa în acest sens țarului pentru “a-l conjura să se arate conciliant”⁹⁵.

Toate exigențele politice și militare ale României fiind acceptate de cei patru aliați, miniștrii Franței, Marii Britanii, Italiei și Rusiei la București, precum și atașatii militari ai acestor puteri au fost autorizați să semneze convențiile politică și militară între Regatul României și Quadrupla Înțelegere, act care se realizează la 4/17 august 1916⁹⁶.

⁹¹ *România în timpul primului război mondial* cit., p. 336-337.

⁹² L. George, *op. cit.*, p. 17.

⁹³ C. Botoran *et alii*, *op. cit.*, p. 374.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *1918 la români ... Documente externe (1879-1916)* cit., I, p. 759.

⁹⁶ O analiză succintă a convențiilor politice și militare cu Antanta a se vedea la Dumitru Preda, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție. 1916-1917*, Iași 1998, p. 81-85; de asemenea, a se vedea *The Treaty under which Rumania entered the war*, “Current History” (New York), 10 (1919), 1, 2, p. 346-348.

British Diplomacy and the neutrality of Romania (1914-1916)

(abstract)

This article deals with the topic of Romania's neutrality during the First World War and Great Britain's efforts to bring Romania into the Great War along with the Allies. The main interest of the British Government, as well as of its western ally, the French Government, was to reduce the pressure on the Western Front by the entering of the Romanian Army into the war against Austria-Hungary and Germany. This strategy was supposed to oblige the Central Powers to send troops on a new theatre of war. In this period, the British diplomacy acted in the direction of getting Romania's support for Serbia against Bulgaria in order to defend the balance of powers in the Balkans. The Romanian Prime Minister, Ion I. C. Brătianu rejected any intervention of Romania into the war until the end of military preparations and without the conclusion of political and military agreements with the Allies. In the summer of 1916, the Brusilov offensive precipitated the entering of Romania into the war, a decision demanded ultimately especially by France and supported by Russia and Great Britain.